

MĂRTURII ARHEOLOGICE DIN MARAMUREȘ APARTINÎND MILENIULUI I e.n.

de RADU POPA și RADU HARIHOIU

Un bilanț al documentației arheologice privind Maramureșul istoric, în primul mileniu al erei noastre, întreprins în urmă cu două decenii, nu a putut oferi reconstituirilor istorice nici un singur punct de sprijin¹. Cercetările de teren și sondajele sau săpăturile sistematice au modificat de atunci întrucitva, chiar dacă nu pe măsura așteptărilor și a nevoilor de documentare, această lacună. Unele rezultate ale cercetărilor din Maramureș privind mileniul anterior au fost deja publicate, cum este cazul celor de la Călinești din punctul „Rogoaze”, unde sondajul dintr-o așezare aparținând sec. III—IV e.n. a oferit date pentru habitatul maramureșan de la începuturile epocii migrațiilor², în vreme ce prezentarea preliminară a rezultatelor săpăturilor de la Sarasău din punctul „Zăpodie” a pus în circulație și materiale de la sfîrșitul mileniului trecut și începutul mileniului nostru⁴.

Mărturiile acumulate în ultimele două decenii sînt însă mai numeroase și aparțin mai multor compartimente cronologice ale perioadei la care ne referim, motive pentru care credem necesară punerea lor la dispoziția cercetării și a reconstituirilor istorice cu caracter mai general, chiar dacă deocamdată ele nu răspund tuturor întrebărilor ce pot fi formulate. Respectînd principiul cronologic și urmărind să asigurăm noii documentații capacitatea de a se completa și verifica prin alăturarea descoperirilor, selecționăm dintre materialele cele pe care le considerăm a fi relativ învecinate ca datare, cu observația că în lipsa descoperirii de piese mai strîns circumscrise în timp, încadrările cronologice rămîn încă totuși destul de elastice.

Cu aceste precizări care evidențiază atît interesul mărturiilor arheologice despre care va fi vorba, cît și rezervele care se impun la interpretarea lor, prezentăm cîteva complexe de locuire descoperite la Sarasău (mun. Sighetul Marmăției) și Crăciunești (com. Bocicoiul Mare), localități situate amîndouă pe malul stîng al Tisei la cca 12 km una de alta (fig. 1), complexe ce credem că ilustrează aspecte diverse ale unei etape relativ circumscrise cronologic din istoria Maramureșului.

Pe locul „Zăpodie”⁵ de pe partea stîngă a văii Sarasăului, la cca 1,5 km de vărsarea ei în Tisa, pe un teren folosit ca livadă, ce coboară în pantă ușoară spre sud-est, au fost descoperite la suprafață fragmente ceramice datînd de la sfîrșitul mileniului anterior și de la începutul mileniului nostru. Descoperirea a determinat inițierea în 1966 a unor săpături sis-

¹ Avem în vedere întregul bazin al izvoarelor Tisei, reprezentînd cca 10 000 km².

² R. Popa, *Țara Maramureșului în veacul al XIV-lea*, București, 1970, p. 44—45.

³ R. Popa, C. Kacsó, SCIVA, 25, 1974, 4, p. 561 și urm.

⁴ R. Popa, SCIV, 22, 1971, 4, p. 601 și urm., atribuind așezarea sec. XII—XIII. Continuarea săpăturilor ne-a convins că începuturile ei medievale coboară în mileniul anterior.

⁵ Toponimul are înțelesul „platou apărat de coline înalte” (I. Iordan, *Toponimia românească*, București, 1963, p. 560), fiind răspîndit în întreaga țară.

tematice ⁶. Suprafața foarte mare, de cca 10 ha, pe care apar fragmente ceramice, ca și rezultatele primelor secțiuni ce au dovedit că pe „Zăpodie” se află resturile unui număr foarte mare de locuințe de suprafață, au deter-

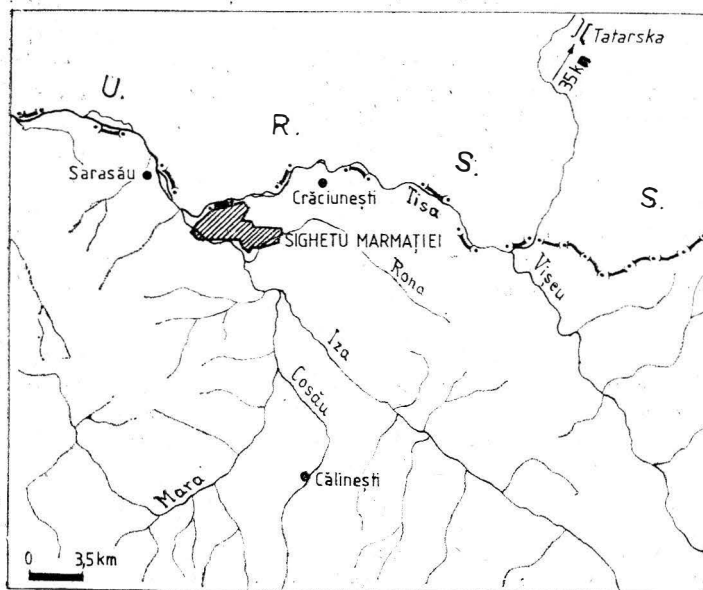

Fig. 1. Așezările discutate, în cuprinsul bazinului izvoarelor Tisei.

minat ca în campaniile următoare săpătura (fig. 2) să urmărească atât dezveliri integrale pe arii restrinse extinse metodic din aproape în aproape, cit și completarea treptată a rețelei de sonaje prin secțiuni lungi trasate perpendicular pe firul văii Sarasăului ⁷. Una dintre secțiuni, trasată în campania anului 1971, a identificat în zona mediană a „Zăpodiei”, la cca 120 m depărtare de firul văii, urmele unei locuințe de suprafață al cărei inventar o individualiza printre celelalte numeroase locuințe, tot de suprafață, descoperite în primele campanii de săpături și pe care cu rezervele cuvenite le-am atribuit secolelor XII – XIII ⁸.

Locuința a fost sesizată la $-0,30$ m, sub forma unei pete de sol pigmentat cu cărbune și fragmente mici de chirpici, cuprinzând și un grup de pietre mari înroșite la foc, printre care una de dimensiuni mai mari ($43/38$ cm), de formă dreptunghiulară regulată, cu colțurile rotunjite, provenind dintr-o rocă nisipoasă. Acest grup de pietre a reprezentat probabil vatra locuinței de suprafață, cu nivelul de călcare la $-0,38$ m. Stratigrafic, locuința a fost suprapusă de nivelul de locuire medieval timpuriu prezent pe „Zăpo-

⁶ Conduse de R. Popa, în colaborare cu Muzeul județean Maramureș. În campaniile următoare de săpături colectivul șantierului s-a lărgit treptat.

⁷ Săpăturile de la Sarasău- „Zăpodie” ulterioare anului 1976 au fost efectuate de Georgeta Iuga. Urme de locuințe aparținând aceleiași așezări au apărut și în punctul „Lazul Mare” situat la cca 300 m în amonte de „Zăpodie”.

⁸ Vezi mai sus nota 4. La campania anului 1971 a participat și R. Harhoiu.

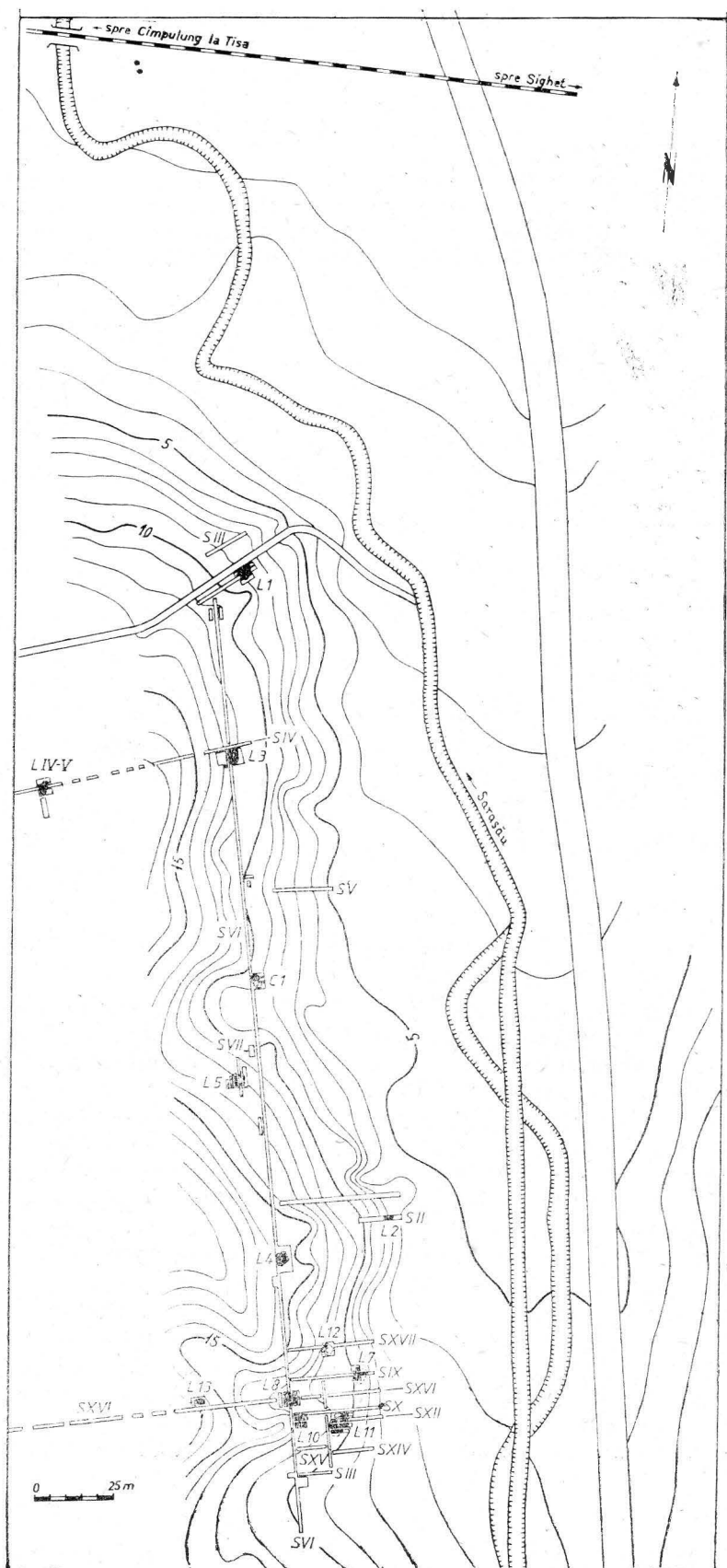

Fig. 2. Planul săpăturilor de la Sarasău — „Zăpodie” (stadiul 1971).

die” și suprapunea la rîndul ei un nivel de locuire hallstattian. Ia — 0,60 m a apărut pretutindeni solul viu. Natura solului a împiedicat surprinderea clară a urmelor de tălpi pe care s-au sprijinit pereții de lemn ca și a marginilor podelei luate. Din cauza pantei ușoare a terenului, s-a putut determina cu precizie doar latura vestică, dinspre deal, a complexului (fig. 3).

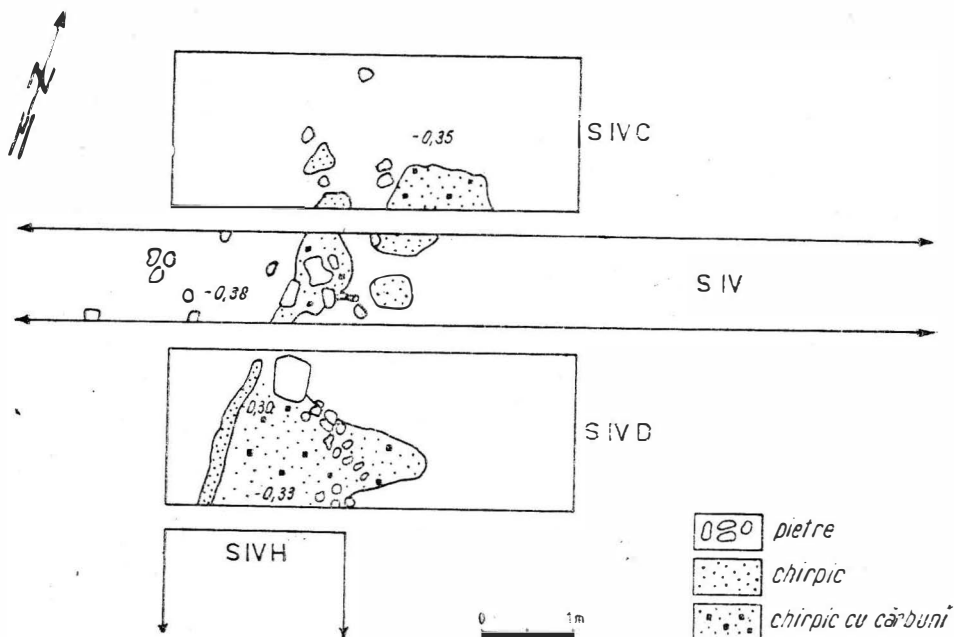

Fig. 3. Locuința din sec. IV—V e.n. de la Sarasău — „Zăpodie”.

Materialul arheologic recoltat din umplutura acestei locuințe cuprinde fragmente ceramice, o mărgică rotundă din sticlă verzuie, o mărgică tubulară din sticlă alb-verzuie cu decor spiralic în relief (fig. 4/13—14) și două cute din piatră de râu.

Destul de numeroase, fragmentele ceramice provin de la vase modelate la roata cu învîrtire rapidă. Au apărut și câteva fragmente cu totul atipice, modelate cu mina, a căror apartenență la acest complex este nesigură.

Cel mai bine reprezentată, din punctul de vedere al numărului fragmentelor ca și — ceea ce este mai important — al formelor, este o ceramică modelată dintr-o pastă cu pietricele și nisip cu bobul mare în compoziție, arsă cenușiu-cărmiziu și avînd suprafața aspră, din care s-au recuperat mai multe fragmente de buză și partea superioară a unei ulcele (fig. 4/3—12).

A doua categorie este reprezentată de ceramica cenușie fină, modelată dintr-o pastă omogenă de foarte bună calitate, săpunoasă, fără pietricele în compoziție. Acestei categorii îi aparțin fragmente din partea superioară a vaselor și un fund de vas. Întregirea parțială a unuia dintre ele a avut ca rezultat un castron cu înălțimea de 26 cm și diametrul maxim de 38 cm,

situat în regiunea umerilor. Pe gît și pe umăr, castronul este ornamentat cu cîte o nervură orizontală (fig. 4/1—2).

Categoria a treia înglobează o ceramică modelată din pastă densă arsă cenușiu închis, cu pietricele în compoziție și pereții groși. Cele cîteva fragmente provin foarte probabil de la vase de provizii de tip Krausengefäss.

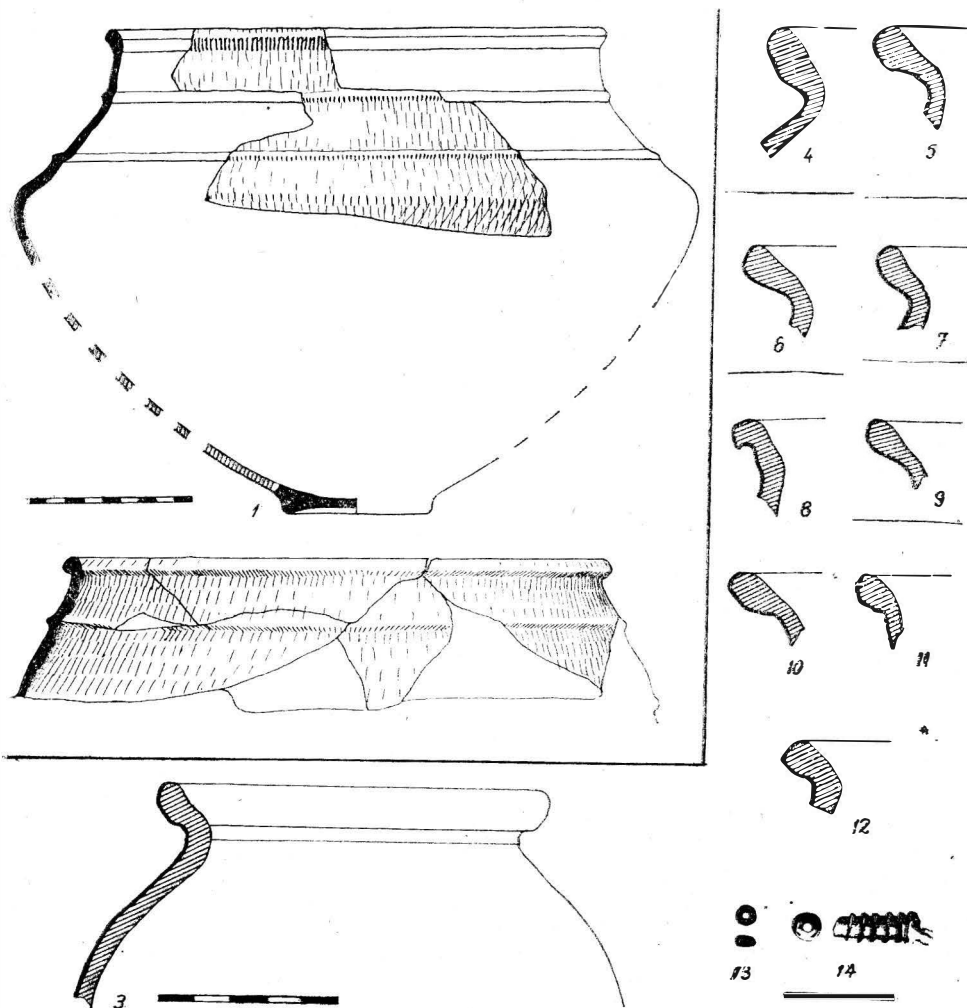

Fig. 4. Materiale din locuința aparținând sec. IV—V e.n. de la Sarasău—„Zăpodie”.

Deși materialul de care dispunem este foarte limitat, încercăm totuși o încadrare cronologico-culturală, prima de acest fel în Maramureș, conștiință de faptul că un număr mai mare de locuințe și un inventar mai bogat ar fi ușurat abordarea subiectului. Elementul de care ținem în primul rînd seama este asocierea celor trei categorii ceramice: cenușiu-roșcată zgrunțuroasă, cenușiu-fină săpunoasă și fragmentele de Krausengefäss. Referin-

du-ne la această din urmă categorie, trebuie subliniat că cele câteva fragmente asigură prezența respectivei specii în complexul nostru, dar sînt cu totul insuficiente pentru încadrarea lor într-unul din tipurile de Krausengefäss stabilite de Bolko v. Richthofen în urmă cu mai bine de patru decenii ⁹.

Ceramica cenușie-fină săpunoasă ridică o serie de probleme deosebit de importante. Dealtfel, în general vorbind, problema ceramicii cenușii din epoca migrațiilor a stat și continuă să se afle în atenția investigării acestei perioade. Cercetători români și străini au subliniat rolul carpilor și al dacilor liberi (Medieșul Aurit etc.) în transmiterea tehnicii de producere a ceramicii cenușii fine în culturile Sintana de Mureș-Cerneahov sau Przeworsk ¹⁰.

Numeroase grupuri culturale cunosc această ceramică din sec. II și pînă la începutul sec. V. O întîlnim în cultura Lipița, în cultura carpică, în aceea a dacilor liberi din vestul României, în cultura Przeworsk, în cultura Sintana de Mureș-Cerneahov, în cultura curganilor subcarpatice, ea și în sud-estul Slovaciei. Dar referitor la această din urmă zonă, trebuie adăugat că respectiva ceramică apare doar la Sebastovce Barca, unde încețază după sec. II e.n. ¹¹.

În majoritatea acestor grupuri culturale sînt prezente și vasele de provizii de tip Krausengefäss. Elementul care ne ajută la o restrîngere cronologică și teritorială a analogiilor materialului nostru este prima dintre categoriile ceramice prezente în complexul de la Sarasău — aceea cenușie zgrunțuroasă. Este vorba de o ceramică de tradiție provincial-romană ce apare pe parcursul sec. II—III e.n. la Dunăre, ~~pe~~ în și în Dacia ¹². O cunoaștem în castele romane din Dacia, în centrul de olari de la Cristești ¹³, ea și în așezările dacilor liberi din Muntenia, purtători ai culturii Chilia-Militari-Tirgșor ¹⁴. Asemănări izbitoare există de pildă cu ceramica din așezarea dacilor liberi de la Podul Dimboviței ¹⁵.

Răspîndirea ceramicii cenușii zgrunțuroase după anul 250 în cultura Sintana de Mureș-Cerneahov și după anul 300 în cultura Przeworsk în Dacia ¹⁶ apare azi ca un fapt cîștigat. În același sens apreciază problema și L. Gajewski, atunci cînd analizează prezența acestei specii în centrele de producție a ceramicii din bazinul superior al Vistulei ¹⁷. Prezența ei consistentă, sub raport proporțional, în complexul de la Sarasău reflectă, după toate probabilitățile, puternice legături cu centrele de producție ceramică din Dacia.

Faptul că această ceramică nu apare în cultura Lipița și nici în aceea carpică restrînge sfera investigațiilor noastre la cultura Sintana de Mureș-Cerneahov, la aceea a curganilor subcarpatice, la cultura dacilor liberi din

⁹ B. v. Richthofen, Arch. Ért., 44, 1931, p. 349 și urm.

¹⁰ Gh. Diaconu, Dacia, N. S., 14, 1970, p. 243—250; Maria Lamiová-Schmiedlová, Slov. Arch., 17, 1969, 1—2, p. 473 cu bibliografia. Vezi și H. Dobrzańska, in *Urzeitliche und früh-historische Besiedlung der Ostslowakei in Bezug zu den Nachbargebieten*, Nitra, 1986, p. 251—258.

¹¹ Maria Lamiová-Schmiedlová, *op. cit.*, p. 463.

¹² Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 247.

¹³ D. Popescu, Materiale, 2, 1966, p. 152—180.

¹⁴ Gh. Diaconu, *op. cit.*, p. 464.

¹⁵ Alexandrina Alexandrescu, St. Com. Pitești, III, 1971, p. 163—174.

¹⁶ Gh. Diaconu, *op. cit.*

¹⁷ L. Gajewski, Sprawozdania Archeologiczne, 5, 1959, p. 302.

vestul României (grupul Sintana-Arad — Medieșul Aurit) și la grupul Igolomja. Pe de altă parte, menționăm că din documentația ce ne este accesibilă n-am putut întrevădea prezența acestei categorii ceramice în centrele de olărie de la Blazice, a căror producție încetează la sfîrșitul sec. III, sau de la Beregsurány, unde producția a încetat cel tîrziu la începutul sec. V, centre caracterizate printr-o producție de ceramică ștampilată¹⁸.

Luînd în continuare în discuție posibilitatea sesizării de legături cu grupurile culturale caracterizate prin ceramică cenușie-fină, zgrunțuroasă și prin Krausengefässe observăm că, datorită repertoriului modest al formelor descoperite la Sarasău, analogiile posibile privesc mai ales prezența simultană a celor trei categorii ceramice și mai puțin identitatea formelor.

Cele trei specii ceramice se întîlnesc și în cultura Sintana de Mureș-Cerneahov din sec. III—IV e.n., dar ceramica cenușie-fină caracteristică pentru această cultură se deosebește, atît prin compoziția pastei cît și prin repertoriul de forme, de ceramica de la Sarasău. Chiar dacă sub aspect tipologic ar putea fi găsite unele asemănări între vasele cerneahoviene și cele cenușii-fine de la Sarasău, acestea din urmă, cu nervurile lor orizontale, par să reprezinte o formă mai evoluată.

Cît privește cultura Przeworsk cu îndelungata ei evoluție dintre sec. I î.e.n. și sec. IV e.n., s-a stabilit că ceramica modelată la roată se răspîndește, probabil dinspre Dacia, doar în faza ei tîrzie de după anul 300. În cadrul acestei faze tîrzii s-a conturat în bazinul Odrei și Wartei superioare grupul cultural Dobrodzien, care după opinia lui K. Godlowski ar reprezenta ultima ei etapă evolutivă și ar continua pînă în sec. V¹⁹. Unele legături mai strînse ale ceramicii de la Sarasău par să existe cu acest grup. Avem în vedere mai ales ceramica cenușie-fină săpunoasă, lipsită de ingrediente. Dar procentul scăzut al ceramicii cenușii zgrunțuroase și procentul ridicat al ceramicii modelate cu mîna, caracteristice grupului Dobrodzien, pun sub semnul întrebării apropierea lui cu materialul de la Sarasău²⁰. În același sens, deosebirea destul de mare față de produsele centrului de olărie de la Radlowice de pe Odra superioară, centru ce aprovizionea întreaga Silezie de Jos²¹, ne împiedică să stabilim analogii mai strînse.

În această discuție nu trebuie pierdută din vedere importanta zonă de producție ceramică de pe Vistula superioară, reprezentată prin centrele de olărie de la Igolomja, Nova Hutta și Tropizowo. Nu sîntem deocamdată informați, din păcate, asupra ceramicii produse aici, rapoartele de săpături de la Igolomja fiind lacunare. În plus, deși într-unul din rapoarte se prezintă cronologia cuptoarelor ce au produs ceramică pe durata sec. IV (cuptoarele 2/51 și 1/51), de foarte mare interes în ordinea de idei pe care o urmărim aici, producția respectivelor cuptoare lipsește din planșele raportului²².

¹⁸ Pentru Blazice, vezi J. Pastor, *Acta Archaeologica Carpatica*, 7, 1965, p. 87—91, cu bibliografia; pentru Beregsurány, vezi D. Csallány, A. Csizsár, P. Némethi, *ArchÉrt.*, 97, 1967, p. 26—27.

¹⁹ K. Godlowski, *The Chronology of the Late Roman and Early Migration Periods in Central Europe*, Cracovia, 1970, p. 26—27.

²⁰ Fr. Pfützenreiter, *Alt Schlesien*, 7, Bratislava, 1937, p. 40—44 cu pl. 5—9 și IX, Bratislava, 1940, p. 55—83; Fr. Hutnagel, *loc. cit.*, p. 84—91.

²¹ St. Pazda, *Silesia Antiqua*, 8, 1966, p. 103.

²² L. Gajewski, *Arch Polski*, 3, 1959, 1, p. 101—158.

Cultura curganelor subcarpatice, cu centrul de greutate pe Nistrul superior, oferă analogii mai apropiate, explicabile și prin vecinătatea ei cu Maramureșul. Dar atîta vreme cît materialele de care dispunem nu provin din necropolă, ci din așezare și ținînd seama de faptul că problemele esențiale ale acestei culturi — ca aceea a cronologiei sau a conținutului ei etnic — nu sînt încă rezolvate, ne mulțumim să consemnăm aceste legături în speranța că viitoarele investigații vor aduce precizări utile ²³.

Zona care oferă analogii încă mai strînse este aceea ocupată de purtătorii culturii descoperite la Medieșul Aurit ²⁴, cultură în care sînt prezente toate trei categoriile ceramice discutate. Faptul că acolo apare și ceramică ștampilată nu ne face să excludem legăturile. Dealtfel, această ceramică apare și în cultura curganelor subcarpatice, ea fiind un import provenit din centrul de olărie de la Beregsurány. Lipsa acestei specii în Maramureș s-ar putea datora stadiului încă puțin avansat al cercetării din bazinul izvoarelor Tisei.

Nu putem încheia discuția fără a aminti că două dintre speciile ceramice descoperite la Sarasău, aceea cenușie-fină și aceea a vaselor de pro-vizii de tip Krausengefäss, sînt prezente în Maramureș dintr-o etapă ce pare a fi precedat complexul de care ne ocupăm, fiind descoperite în așezarea de la Călinești-Rogoaze de pe valea Cosăului, localitate aflată la distanța de numai cca 20 km. Deosebirea principală constă din prezența în plus la Călinești, în proporție importantă, a vaselor dacice modelate cu mîna, argument pentru datarea respectivei așezări în sec. III—IV e.n. ²⁵.

Toate aceste apropieri și analogii cu grupuri culturale care aparțin fie sec. IV, fie începutului sec. V, pledează pentru încadrarea complexului descoperit la Sarasău, cu toate rezervele impuse de caracterul său deocamdată izolat, în sec. IV sau la începutul secolului următor.

A doua descoperire pe care o aducem în discuție s-a produs la Crăciunești (com. Bocicoiul Mare) în marginea vestică a satului, în punctul numit „Mohelca” de la piciorul terasei înalte a Tisei, la cca 500 m depărtare de malul stîng al riului. Zona se caracterizează prin îngustarea treptată a văii Tisei, iar de aici în amonte, pe drumul care duce prin „Pasul Tătarilor” la izvoarele Prutului și pe Nistrul superior, mai existau în sec. XIV doar alte două așezări sătești după care începea masivul muntos lat de peste 120 km ²⁶.

„Mohelca” este o movilă lungă de cca 70 m și înaltă de 10—12 m, aflată la cca 80 m depărtare de piciorul terasei astfel încît, în pofida legendelor care circulă în sat și a gropilor căutătorilor de comori, este cert că a apărut în urma unui proces natural de eroziune. Marginea terasei este dealtfel intreruptă aici de gura unei vîlcele pe care curg apele primăvara. Pe terenul agricol de la vest de „Mohelca” s-au descoperit în suprafață fragmente ceramice atipice și s-au delimitat cîteva suprafețe cu pămînt mai negru conținînd cărbune, cenușă și pietre arse. Ca urmare, în campania de săpături a anului 1972 s-a executat un sondaj (fig. 5) constînd din cinci

²³ M. I. Smișko, *Karpatski kurgani persoi polonini I lisiagiolitija našoi eri*, Kiev, 1960

²⁴ S. Dumitrașcu, T. Băder, *Așezarea dacilor liberi de la Medieșul Aurit, I*, Satu Mare, 1967.

²⁵ R. Popa, C. Kacsó, *op. cit.*, p. 576.

²⁶ R. Popa, *Țara Maramureșului*, p. 58 și urm., cele două sate vechi situate în amonte de Crăciunești fiind Bocicoi și Lunca.

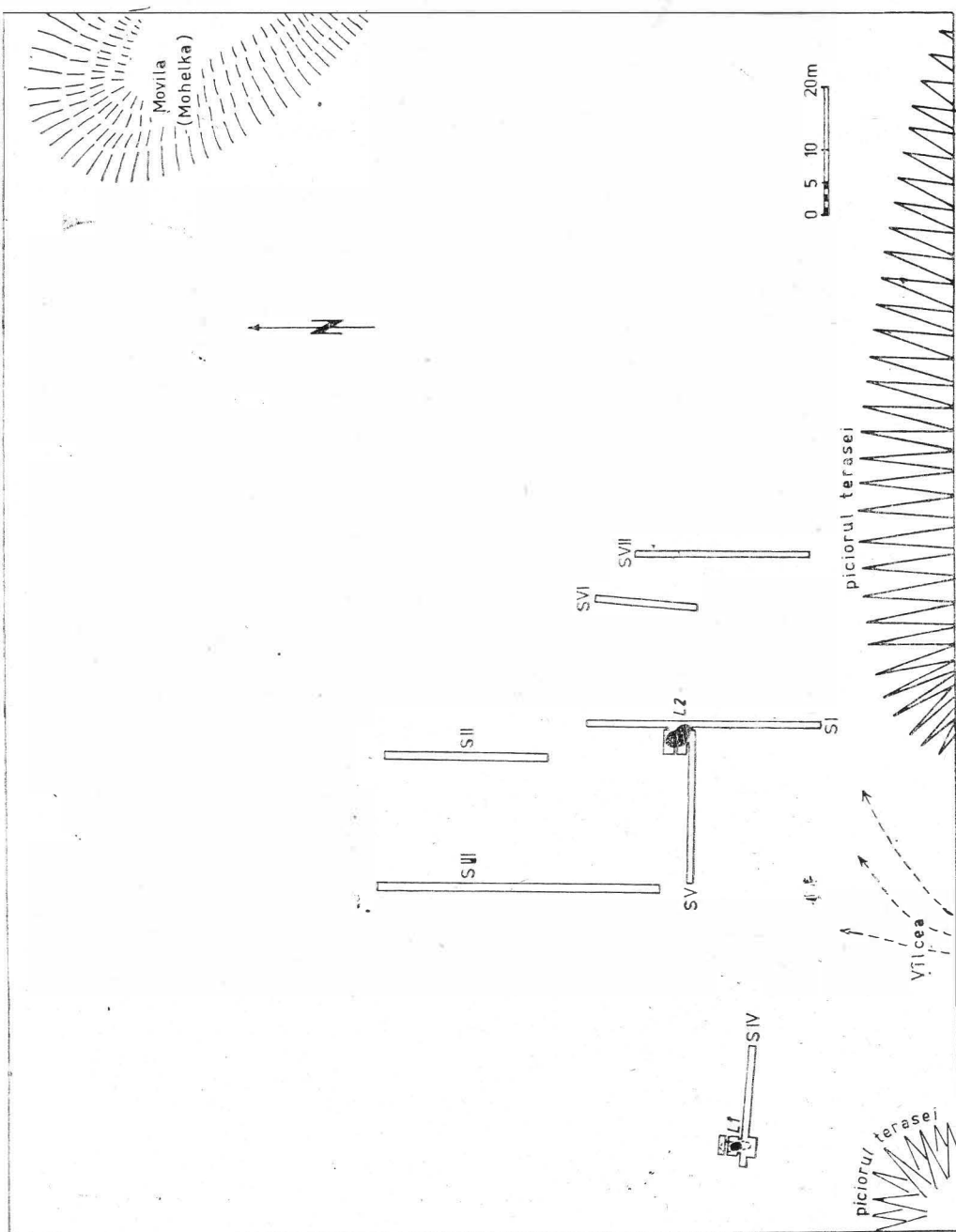

Fig. 5. Sondajul executat în 1972 la Grăcinuștii — „Mohelca”.

secțiuni sud-nord, urmînd panta ușoară a terenului și din două secțiuni est-vest ²⁷.

Pe terenul de la „Mohelea”, mărginit spre est și nord de zone mocir-loase, stratul de cultură este inconsistent și discontinuu, devenind mai ușor sesizabil doar în vecinătatea complexelor de locuire reprezentate prin case de suprafață. Cu totul sporadic au apărut și cîteva fragmente ceramice aparținînd epocii bronzului sau Hallstattului, fără ca ele să marcheze un nivel distinct sau să se lege de complexe care pot fi individualizate. Din așezarea din mileniul I e.n. de la „Mohelea” au fost surprinse și dezvelite prin casete resturile a două asemenea construcții, prima în partea de sud-vest a suprafeței sondate, la numai 20 m de piciorul terasei (L. 1), iar a doua (L. 2) către centrul aceleiași suprafețe, la 60 m depărtare de prima.

Prima locuință a apărut la adîncimea de $-0,28$ m sub forma unei vetre deschise de dimensiuni foarte mari ($2/2,50$ m) pe a cărei suprafață se aflau pietre arse, fragmente ceramice, cenușă și cărbune, precum și foarte rare fragmente de chirpici. Natura solului și pătrunderea pînă la această adîncime a fierului de plug au făcut ca dimensiunile și planul casei de suprafață să rămînă incerte, dar este sigur că podeaua ei se prelungea atît la nord cit și la sud de marginile vetrei (fig. 6). Cert este și faptul

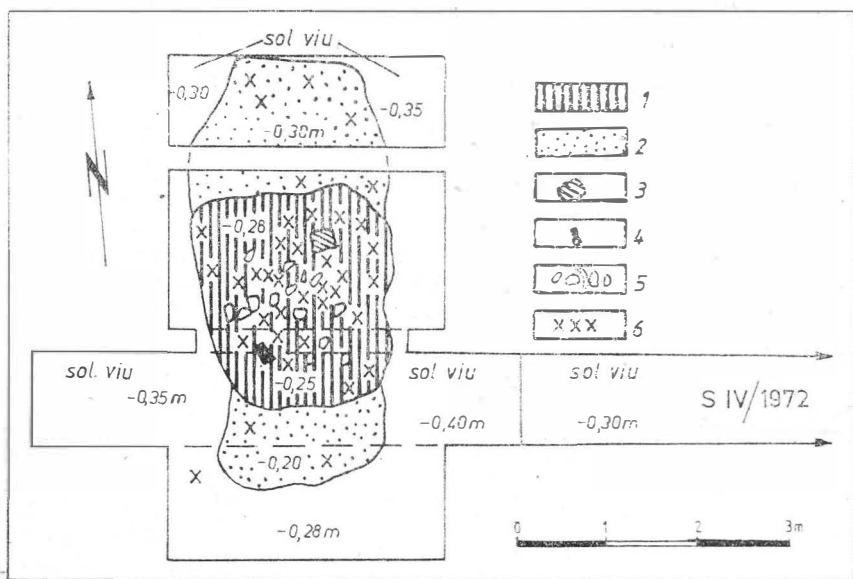

Fig. 6. Locuința 1 de la Grăciunești — „Mohelea”. Legenda: 1 vatră deschisă; 2 sol pigmentat cu cărbune și pămînt ars; 3 fragment de oală modelată la roata înecată; 4 fragment mare de oală modelată cu mina; 5 pietre arse; 6 fragmente ceramice modelate cu mina.

²⁷ Din colectiv au făcut parte R. Popa, R. Harhoiu și C. Kacsó. Sondajul a fost repetat în campania 1976 de R. Harhoiu și Georgeta Iuga, prin trasarea a patru noi secțiuni. Datorită imposibilității de a corela topografic cele două sondaje, am ne ocupăm aici de rezultatele din 1976 cînd a fost identificată și dezvelită o locuință de suprafață și s-a recoltat inventar arheologic aflat în prezent la Muzeul din Baia Mare. Acest inventar nu prezintă deosebiri în raport cu cel descoperit în primul sondaj.

că locuința a fost construită din materiale ușoare, lemne sau doar nuiele, eventual lipite cu pământ. Numeroase fragmente ceramice au fost descoperite deasupra vetrei și în jurul ei, frecvența lor scăzând pe măsura îndepărtării de suprafața puternic arsă.

A doua locuință a devenit sesizabilă la adâncimea de 0,45 m sub forma unei gropi ovale neregulate cu diametrele de 4,60/2,70 m al cărei fund albiat coboară pînă la -0,70 m, plină de pietre de riu de mărime mică și mijlocie arse în foc și clivate, printre pietre găsindu-se lut cu foarte mult cărbune și numeroase fragmente ceramice. Fundul gropii era captușit cu un strat de cărbune de lemn. Deoarece această groapă era prea mică pentru a reprezenta ea însăși o locuință de tipul semibordeiului, ținînd seama totodată de forma ei inadecvată locuirii ea și de natura umpluturii ei, pare foarte probabil ca ea să reprezinte o instalație mare de foc, înconjurată inițial de pietre, situată în centrul sau către marginea unei construcții din materiale foarte ușoare, de tipul colibeii. Încercarea de a surprinde conturul ei pe traseul unor pari înfipti în pământ la oarecare distanță de marginile gropii a eșuat, dar profilele care indică o ușoară adîncire a nivelului vechi de călcare din jurul gropii pledează pentru dimensiunile relativ mari ale acestei construcții (fig. 7).

Inventarul arheologic recoltat din cele două locuințe și pe întreaga suprafață sondată este relativ limitat cantitativ. El se compune din fragmente ceramice, o fusaiolă modelată cu mîna și arsă roșu-gălbui după ce a fost decorată cu împunsături punctiforme pe linia maximei circumferințe, precum și cu o porțiune de val neregulat pe fața ei superioară (fig. 8/20), două fragmente de sticlă alb-verzuie provenind de la recipiente (pahare?), unul dintre ele cu o nervură în relief, precum și un amnar din fier. Acesta din urmă (fig. 8/19) reprezintă un tip cu circulație îndelungată în timp²⁸, cu mineralul format din două arcuri de cerc ce se desprind din capetele lamei rectangulare fără a se mai reuni cu ea sau a se prinde între ele, aproximativ în forma literei *B* cu buclele deschise, dar apartenența sa la așezare este incertă deoarece a fost găsit în suprafață. La inventar se adaugă cîteva pietre din specia nisipoasă folosite pentru ascuțirea unor unelte de os.

Ceramica se repartizează în trei categorii distincte. Prima este reprezentată de fragmente provenind de la vase modelate la roată rapidă dintr-o pastă foarte omogenă, cu degresant nesensibil (probabil nisip cu bobul foarte mic), cu pereții subțiri de numai 0,2—0,3 cm, arsă cenușiu deschis și amintind cu toate caracteristicile ei ceramica cenușiu-fină săpunoasă găsită la Sarasău în complexul despre care a fost mai sus vorba. Ea nu reprezintă la Crăciunești decît 1—2% din totalul ceramicii, dar condițiile de descoperire, inclusiv pe vatra primei locuințe unde era suprapusă de fragmente aparținînd categoriei ceramice majoritare a complexului, asigură apartenența ei la așezare. Fragmentele sînt prea mici pentru a se putea reconstitui formele, ele par a proveni de la oale și foarte probabil de la castroane relativ mari. S-a găsit o singură buză de la un vas mare (fig. 8/10) și un fragment din umărul arcuit al unei oale mici (fig. 8/11) cu „coaste” subțiri reliefate pe exterior, acestui din urmă fragment lipsindu-i aspectul săpunos al pasteii.

²⁸ Pentru datarea amnarelor în forma literei *B* începînd cu sec. XII, vezi M. Sâmpetru, SCIV, 24, 1973, 3, p. 454—455; P. Diaconu, în *Păciul lui Soare*, II, București, 1977, p. 39—40, cu bibliografia.

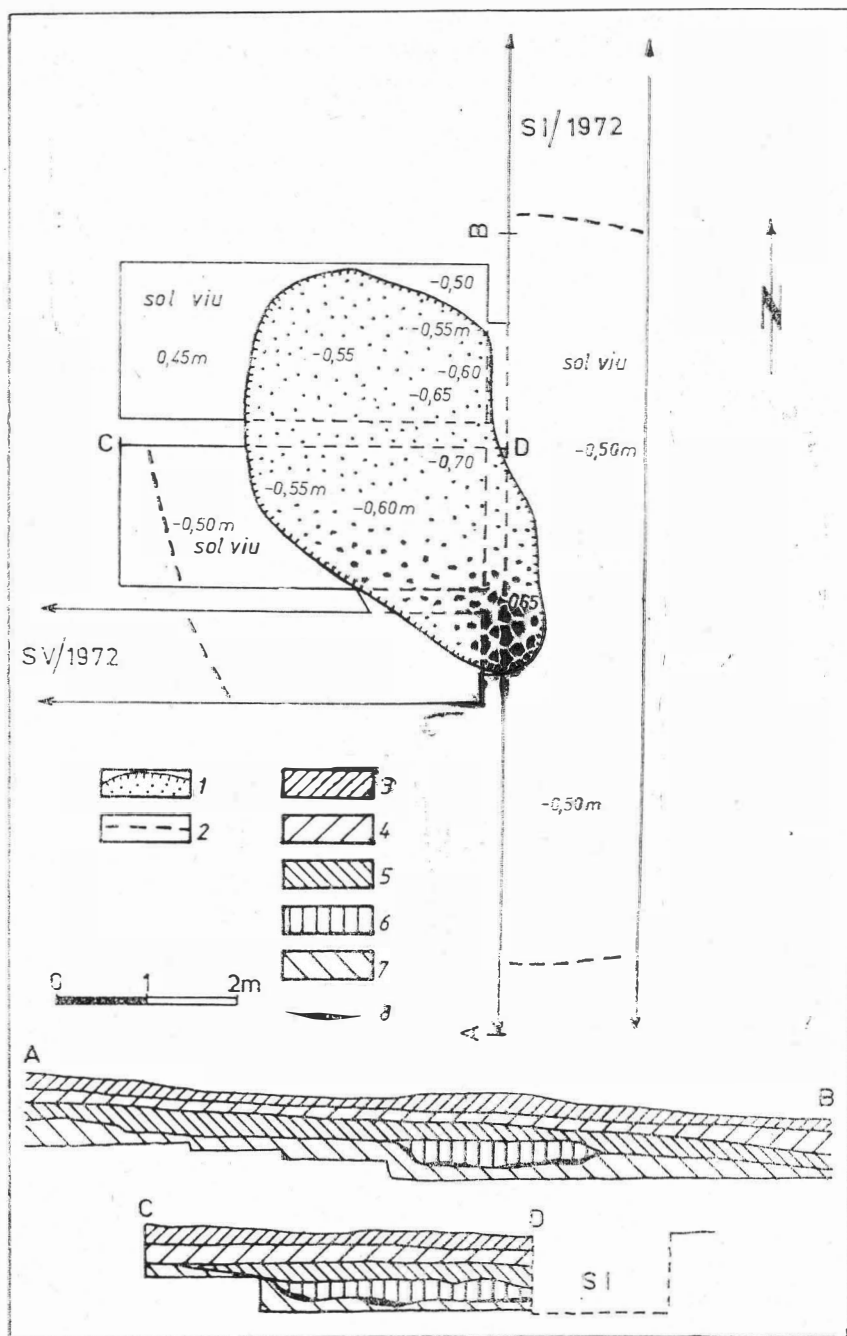

Fig. 7. Locuința 2 de la Crăciunești — „Mohelea”. Legenda : 1 groapa cu cărbune, pietre arse și ceramică; 2 limitele probabile ale construcției; 3 sol vegetal; 4 sol castaniu-lutos; 5 sol negru cu mult cărbune și fragmente ceramice; 6 umplutura gropii cu cărbune, pietre arse și ceramică; 7 sol viu; 8 strat de cărbune.

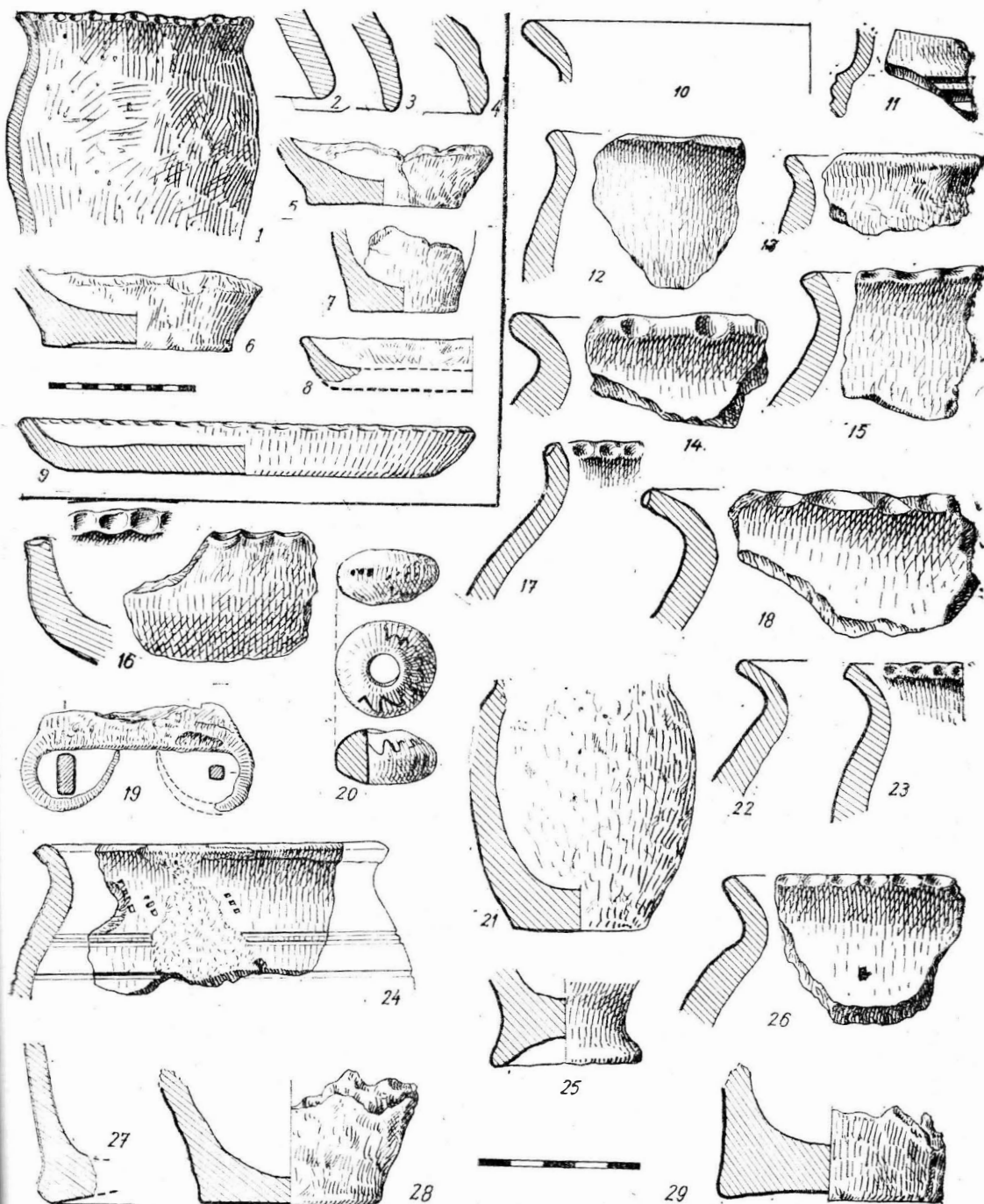

Fig. 8. Materiale din așezarea de la Crăciunești — „Mohelca”.

A doua categorie ceramică din așezarea de la Crăciunești este reprezentată de oale modelate la roata de mină dintr-o pastă de calitate medie, conținând ca degresant nisip cu bobul mijlociu, arsă roșietică-cenușiu. Din această categorie s-a găsit un singur fragment (fig. 8/24) provenind din partea superioară a unei oale de dimensiuni mijlocii, înaltă de 14—15 cm, aproape cu totul lipsită de gît și avînd buza scundă răsfrîntă spre exterior, cu marginea rotunjită. Fragmentul poartă pe umăr un decor compus dintr-un registru de împunsături oblice făcute cu pieptenul, sub care apar linii paralele incizate distanțat cu un instrument ascuțit în timpul rotirii. Caracterul de unicat al descoperirii este compensat de condițiile în care a fost găsit fragmentul, direct pe vatra locuinței de suprafață notată ca L. 1 (fig. 6).

Cea mai bine reprezentată categorie ceramică, cuprinzînd peste 95 % din inventarul de acest gen, constă din fragmente de vase modelate cu mîna dintr-o pastă cu totul inferioară, conținînd ca degresant o mare cantitate de cioburi pisate. Suprafețele exterioare ale vaselor sînt foarte neglijent netezite, cu multe neregularități și adîncituri, evidențiînd producerea lor în cadrul gospodăriei, fără implicarea vreunui meșteșugar. Doar în interiorul vaselor pot fi recunoscute urme de modelare, sub forma unor șanțuiri provocate de jos în sus cu degetele sau cu lopățița de lemn. Arderea s-a făcut după toate aparențele în gropi deschise, avînd drept rezultat recipiente sensibile la umezeală, astfel încît chiar recoltarea fragmentelor din solul umed a fost dificilă, iar ambalarea a fost posibilă doar după uscarea lor. Calitatea cu totul inferioară a acestei ceramici explică tendința îngroșării pereților vaselor, aceștia ajungînd pînă la 2,5—3 cm în partea lor inferioară.

Această categorie ceramică cuprinde două sau trei tipuri de recipiente. Din primul fac parte oalele-borcan de capacitate mică, cu diametrul exterior al fundurilor în jurul valorii de 6—7 cm, ca excepții existînd și vase „miniaturale” cu diametrul fundului de numai 4 cm și înălțimea probabilă de 9—10 cm (fig. 8/21) sau oale mai mari cu diametrul fundului de cca 12 cm (fig. 8/6). Pentru asigurarea stabilității verticale a acestor oale-borcan, fundurile lor sînt ușor lățite pe înălțimea ultimilor 2—3 cm, sau sînt tratate ca niște cilindri masivi. Tot în mod excepțional a apărut și un fund de oală modelată cu mîna care imită neîndemînatec un „inel de bază” (Standing), dar din păcate acest vas nu a putut fi reconstituit dincolo de forma fundului său (fig. 8/25). Pereții înalți de 15—18 cm ai acestor oale-borcan vădesc profile arcuite, cu pîntece și umeri marcați, gît aproape inexistent și buze răsfrînte în exterior, această răsfrîngere fiind uneori destul de accentuată (fig. 8/14, 18, 22—23). Marginile buzelor, mai apropiate de verticală sau răsfrînte în exterior, atestă uneori tendința unei „tăieri” drepte, chiar dacă la ceramica modelată cu mîna nu poate fi vorba de o „tăiere” propriu-zisă. Aproape jumătate din numărul buzelor de oale-borcan recoltate în săpătură sînt decorate cu alveolări obținute prin presarea lutului moale cu un instrument de lemn (fig. 8/14, 15, 17, 18, 23, 26).

Al doilea tip de recipiente de lut modelate cu mîna este reprezentat de tăvițele (tigăi) scunde de formă circulară sau ovală, lipsa pieselor întregi sau întregibile interzicîndu-ne precizări suplimentare asupra formelor. Înălțimea acestor vase este în medie de 5—6 cm, dar și pentru ele s-a sta-

bilit existența unor piese „miniaturale” cu înălțimea de numai 2,5 cm (fig. 8/8), după cum câteva fragmente de funduri de tăvițe cu grosimea în jur de 2 cm indică prezența simultană a unor piese de dimensiuni mai mari.

Marginile tăvițelor sînt verticale sau puțin înclinate spre exterior, sumar îndreptate și rotunjite la limita lor superioară care, cam la o treime din fragmentele descoperite, prezintă decorul întîlnit și la oalele-borcan, din alveole adîncite cu degetul sau mai degrabă cu ajutorul unui instrument de lemn (fig. 8/9, 16). Raportul numeric dintre fragmentele de oale-borcan și de tăvițe, descoperite în săpătură, atestă un ușor avantaj în favoarea primului tip de vase.

Prezența în așezarea de la Crăciunești a unui al treilea tip de recipiente din lut modelate cu mîna decurge din descoperirea de fragmente ceramice care nu aparțin tipurilor deja descrise. Este vorba de margini rotunjite care provin de la vase cu pereții încă mai groși, de 2—3 cm, modelați din aceeași pastă inferioară ce conține cioburi pisate ca degresant. Această din urmă constatare exclude proveniența lor de la marginile unor vetre portative sau de la amenajările de contur ale unor vetre deschise luate. Deși fragmentele recoltate sînt foarte mici (fig. 8/2—4) datorită calității cu totul inferioare a acestei ceramici slab arse, pare foarte probabil ca ele să provină de la marginile unor țesturi de lut în formă de clopot, folosite pe vatră pentru acoperirea și coacerea turtelor, respectivul tip de vas fiindu-ne dealtfel cunoscut și din alte așezări medievale timpurii din Maramureș²⁹.

Inventarul arheologic despre care a fost vorba — și în primul rînd asocierea la Crăciunești în aceeași așezare a celor trei categorii ceramice — îngreuiază sensibil atît încercarea de a stabili analogiile cele mai concludente, cît și încadrarea etno-culturală a complexului descoperit. Dincolo de neobișnuitul prezenței simultane a categoriilor ceramice amintite, fiecare dintre ele revendică o judecată separată. Ceramica cenușie-fînă cu aspect săpunos modelată la roata rapidă reprezintă foarte probabil o prelungire în timp a producerii și folosirii în Maramureș a ceramicii asemănătoare descoperite la Sarasău-„Zăpodie”, de care ne-am ocupat în paginile precedente. Asocierea ceramicii romane tîrzii sau a celei cenușii din prima parte a epocii migrațiilor, modelată la roata rapidă, cu „ceramica slavă de aspect arhaic” modelată cu mîna, situație semnalată în repetate rînduri în nordul Bazinului Carpatic și chiar în zone situate la nord sau nord-est de Carpați, a fost interpretată pentru datarea timpurie, încă din sec. VI sau chiar de la sfîrșitul secolului anterior, a așezărilor și complexelor respective³⁰. Dar această asociere a apărut și în complexe pentru care nu avem motive să le coborîm datarea mai jos decît sec. VII³¹.

²⁹ R. Popa, SCIV, 22, 1971, 4, p. 614 și fig. 12a; Idem, SCIV, 26, 1975, 2, p. 275 și fig. 2/7—9. Curbura fragmentelor mai mari recoltate în așezarea de la Sarasău interzice interpretarea lor ca provenind de la castroane, permițînd identificarea lor ca țesturi, pentru care vezi I. Chelcea, Rev Muz, 5, 1968, 2, p. 171—172.

³⁰ K. Godłowski, *Das Aufhören der germanischen Kulturen an der mittleren Donau und das Problem des Vordringens der Slawen*, în W. Wolfram, F. Daim (sub red.), *Die Völker an der mittleren und unteren Donau im fünften und sechsten Jahrhundert*, Viena, 1980, p. 227—228; vezi și Zd. Váňa, *Einführung in die Frühgeschichte der Slawen*, Neumünster, 1970, p. 69 (cu bibliografia).

³¹ De pildă fragmentele de ceramică cenușie fină din inventarul funerar a patru morminte de la Sărata Monteoru, în necropola din sec. VII, puse pe scama prezenței unor localnici din zona Buzăului; I. Nestor, SCIV, 10, 1959, 1, p. 54.

Unei datări timpurii a așezării de la Crăciunești i se opune în mod hotărît și descoperirea pe vatra locuinței de suprafață a fragmentului de oală modelată la roata înceată și decorată cu pieptenul, piesă care cu tot aspectul ei „arhaic” nu poate fi coborîtă ca datare sub sec. VII și chiar sub mijlocul acestui secol ³².

Nici ceramica modelată cu mîna de la Crăciunești, cu tot aspectul ei primitiv pe care-l putem pune și pe seama lutului de calitate inferioară aflat la îndemînă în această regiune muntoasă dinspre izvoarele Tisei, nu este lipsită de trăsături ce pledează pentru o datare mai tîrzie. Profilele de oale cu răsfrîngere accentuată spre exterior a buzei, frecvența decorului cu alveole practicat atît pe marginile buzelor de oale-borcan cît și pe marginile tăvițelor, precum și marele procent de cioburi pisate folosite ca degresant, fac dificilă includerea acestor materiale în sfera largă a ceramicii slave de tip Praga-Korciak, indiferent de diversitatea variantelor regionale — variante foarte probabil lipsite de determinări cronologice — pe care le-a cunoscut respectivul tip ³³.

S-au exprimat opinii divergente asupra epocii la care ceramica slavă modelată cu mîna și-a făcut apariția în așezările de pe latura exterioară a Carpaților nordici, pe Tisa superioară la vest de Maramureș, sau în Moldova, pentru a nu aminti decît aceste trei arii de migrație slavă învecinate regiunii de care ne ocupăm ³⁴. Urmărind analogiile posibile pentru materialele descoperite la Crăciunești, constatăm că ele sînt doar aproximative, în sensul mai general al apartenenței la aceeași sferă largă a ceramicii slave „arhaice”. Cele mai timpurii descoperiri de acest gen produse pe teritoriul Moldovei, cele de la Suceava — „Șipot” datate la sfîrșitul sec. VI și începutul secolului următor ³⁵, nu cunosc decorul cu alveole pe buză și nici chiar tăvițele de lut, deși s-ar putea ca absența acestui din urmă tip de recipient să se datoreze lotului redus al materialelor descoperite acolo. Oricum, decorul cu alveole este considerat ca fiind mai nou, prezent în faza de după mijlocul sec. VII ³⁶.

Relativ recenta trecere în revistă a „descoperirilor slave” de pe Tisa superioară, din zona situată la vest de Maramureș, înregistrează o singură așezare de tip „arhaic”, aceea de la Cepa pe care o datează în sec. VII—VIII, dar și acolo lipsește decorul cu alveole pe buzele recipientelor ³⁷.

³² Renunțarea la schemele cronologic-tipologice, de largă valabilitate, ale evoluției ceramicii slave (vezi Zofia Hilezerowna-Kurnatowska, *ArchPolSKI*, 12, 1967, p. 431 și urm.), în spiritul unor observații mai vechi, printre care vezi H. Jankuhn, *Die Grundlagen für die zeitliche Gliederung der Slawischen Keramik*, în *Berichte über die Tagung für Frühgeschichte*, Lübeck, 1956, p. 74 și urm., nu poate totuși modifica valoarea de termen *post quem* a acestei limite cronologice.

³³ V. P. Petrov, *MIA*, 108, 1963, p. 16 și urm.; I. P. Rusanova, *Slavianskie drevnosti VI—VII vv.*, Moscova, 1976, p. 12 și urm.; vezi și observațiile pertinente la Maria Comșa, în *Actes du VIIe Congr. Intern. de Sciences Prehist. et Protohist.*, 11, Praga, 1970, p. 1111 și urm.

³⁴ Vezi, printre altele, V. D. Baran, *Ranni slonjani miz Dnistrom i Pripjattiu*, Kiev, 1972; V. Gr. Kotigoroșko, *SlovArch*, 25, 1977, p. 81 și urm.; D. Teodor, *Berichte II. Intern. Kongress slaw. Arch.*, III, Berlin, 1973, p. 201 cu bibliografia.

³⁵ M. Matei, *SCIV*, 10, 1959, 2, p. 409 și urm.

³⁶ *Ibidem*, p. 421—427; ceramica de la Crăciunești își găsește în Moldova apropiere evidente în descoperirile de la Cucurâni — jud. Botoșani (Silvia Teodor, *ArhMold*, 8, 1975, p. 151—155), a căror datare prea largă, în sec. VI—VII, nu ne poate servi unor precizări suplimentare.

³⁷ V. Gr. Kotigoroșko, *op. cit.*, p. 102 și *passim*. Considerarea drept „slave” a tuturor așezărilor din sec. VII—X (?) din zona Vinogradovo, unde cele mai vechi documente de cancelarie atestă în sec. XIV un habitat românesc important, trebuie preluată cu multe rezerve.

Pe latura exterioară a Carpaților Păduroși, la izvoarele Prutului și ale Nistrului, cercetările intense din ultimele decenii au definit un orizont dens de așezări slave din sec. VI—VII, caracterizate printr-o ceramică modelată cu mîna ce a intrat în literatură ca fiind de tip Jitomir-Korciak, strîns înrudită cu tipul Praga, dar atestînd, spre deosebire de acesta din urmă, folosirea frecventă în pastă, ca degresant, a cioburilor pisate³⁸. Dar decorul cu alveole este totuși foarte rar în această arie la nivelul sec. VI—VII, el întîlnindu-se frecvent într-o zonă situată cu mult mai spre nord-est, în aria culturii Penkovka³⁹. Este un motiv în plus să ne alăturăm opiniei Mariei Comșa după care ceramica de felul celei descoperite la Crăciunești ilustrează faza cea mai veche a culturii Hlincea I — Luka-Raikoveckaja, legîndu-se de un al doilea val al migrației slave ajuns pe teritoriul țării noastre și pe Tisa superioară, val pornit de pe Nipru după începutul sec. VII⁴⁰.

În sprijinul acestei interpretări pledează și analogiile pe care le găsim tipului de locuință cu vatră mare amenajată într-o groapă centrală, descoperit la Crăciunești. Pe Tisa superioară, în zona Vinogradovo, au fost înregistrate semibordeie de plan oval (?) și vetre constînd dintr-o adîncitură plasată central în raport cu planul locuinței⁴¹, dar încă mai semnificative ni se par sub acest aspect descoperiri din sudul Iugoslaviei, unde locuințe asemănătoare celei de la Crăciunești au fost atribuite celui de-al doilea val de migrație slavă, ajuns pînă în sud-vestul Peninsulei Balcanice⁴².

Pe aceste temeuri, credem a nu greși datînd așezarea descoperită la Crăciunești la mijlocul și în a doua jumătate a sec. VII, durata ei în timp rămîinînd desigur sub semnul întrebării, condiționată de investigarea metodică a întregii suprafețe. Asupra semnificației sale etno-culturale în contextul istoriei Maramureșului, vom reveni după prezentarea unui al treilea complex.

Printre cele cca 35 locuințe dezvelite pînă în prezent din așezarea medievală de la Sarasău-„Zăpodie”, aparținînd ultimelor secole ale mileniului anterior și continuînd pînă în sec. XIII⁴³, ne oprim asupra „casei 13” care ca tip de construcție se aseamănă foarte mult cu una din locuințele descoperite la Crăciunești. Resturile acestei „case” au apărut în campania 1971 în partea de sud-vest a Zăpodiei, pe un teren situat în pantă. Locul construcției s-a definit cu un plan aproximativ circular cu diametrul de cca 3,50 m, caracterizîndu-se — și totodată diferențiîndu-se de toate celelalte locuințe dezvelite pînă acum — prin prezența în centrul ei a unei gropi lungi de cca 2 m, lată de 0,70—0,80 m, adîncindu-se pînă la —0,50 m în raport cu podeaua, groapă în care s-au găsit multe pietre de rîu arse, unele civate în foc, cărbuni, precum și destul de multe fragmente ceramice (fig. 9).

³⁸ Maria Comșa, SCIV, 11, 1960, 1, p. 160.

³⁹ D. T. Berezoveț, MIA, 108, 1963, p. 145 și urm.

⁴⁰ Maria Comșa, Balcanoslavica, 1, 1972, p. 24; cf. și eadem, *In memoriam Constantin Daicoviciu*, Cluj-Napoca, 1974, p. 94.

⁴¹ V. Gr. Kotigoroško, *op. cit.*, p. 84—89.

⁴² Irma Cremosnik, în AIESEE, Bulletin d'archéologie, 2, București, 1971, p. 171—173.

⁴³ Vezi mai sus nota 4. Planul săpăturilor pe care-l publicăm sub fig. 2 a fost întocmit în 1971, fără a fi completat cu locuințele dezvelite ulterior.

Cît privește structura pereților acestei „case”, nu s-au găsit indicii care să-i permită reconstituirea, fie și doar ipotetică, dar credem că a fost o construcție din materiale ușoare de genul colibei, ai cărei pereți fie că n-au fost lipiți cu lut, fie că n-au lăsat urme caracteristice datorită faptului că n-au fost distruși prin incendiu ⁴⁴.

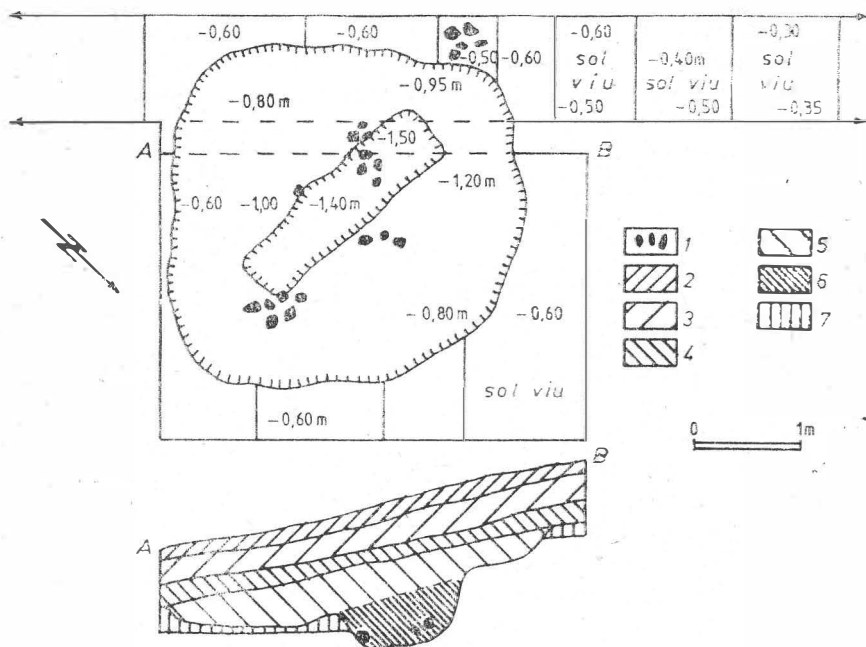

Fig. 9. Locuința 13 din așezarea de la Sarasău — „Zăpodie”. Legenda: 1 pietre arse; 2 sol vegetal; 3 sol castaniu-lutos; 4 sol negru-castaniu cu rarefragmente ceramice; 5 sol negru-cenușos cu multă ceramică; 6 umplutura gropii cu mult cărbune, pietre arse și numeroase fragmente ceramice; 7 sol viu.

Inventarul arheologic al „casei 13” s-a compus aproape exclusiv din fragmente ceramice, provenind cam de la 30–40 recipiente, fără a fi posibile întregiri mai importante. În afara acestora s-au mai găsit câteva fragmente de zgură de fier ⁴⁵ și jumătatea unei cute din gresie nisipoasă (fig. 10/5).

Toată ceramica descoperită poate fi atribuită cu destulă siguranță respectivei construcții, deoarece în zona înconjurătoare lipsește un nivel consistent al locuirii medievale timpurii.

Fragmentele se repartizează în două categorii distincte. Din prima, reprezentând doar 4–5% din totalul materialelor de acest fel, fac parte

⁴⁴ Considerăm că marea majoritate a locuințelor de plan rectangular descoperite la Sarasău—„Zăpodie” au avut suprastructura din birne în tehnica „Blockbau” (R. Popa, SCIV.22, 1971, 4, p. 611), dar ipoteza după care locuințele cu groapă centrală de plan circular ar fi avut asemenea pereți din birne (V. Gr. Kotigoroško, *op. cit.*, p. 100) pare greu de acceptat.

⁴⁵ ● „casă a fierarului” din al cărei inventar fac parte peste 100 kg de zgură (L. 5 în fig. 2) a făcut parte din așezarea de pe „Zăpodie”.

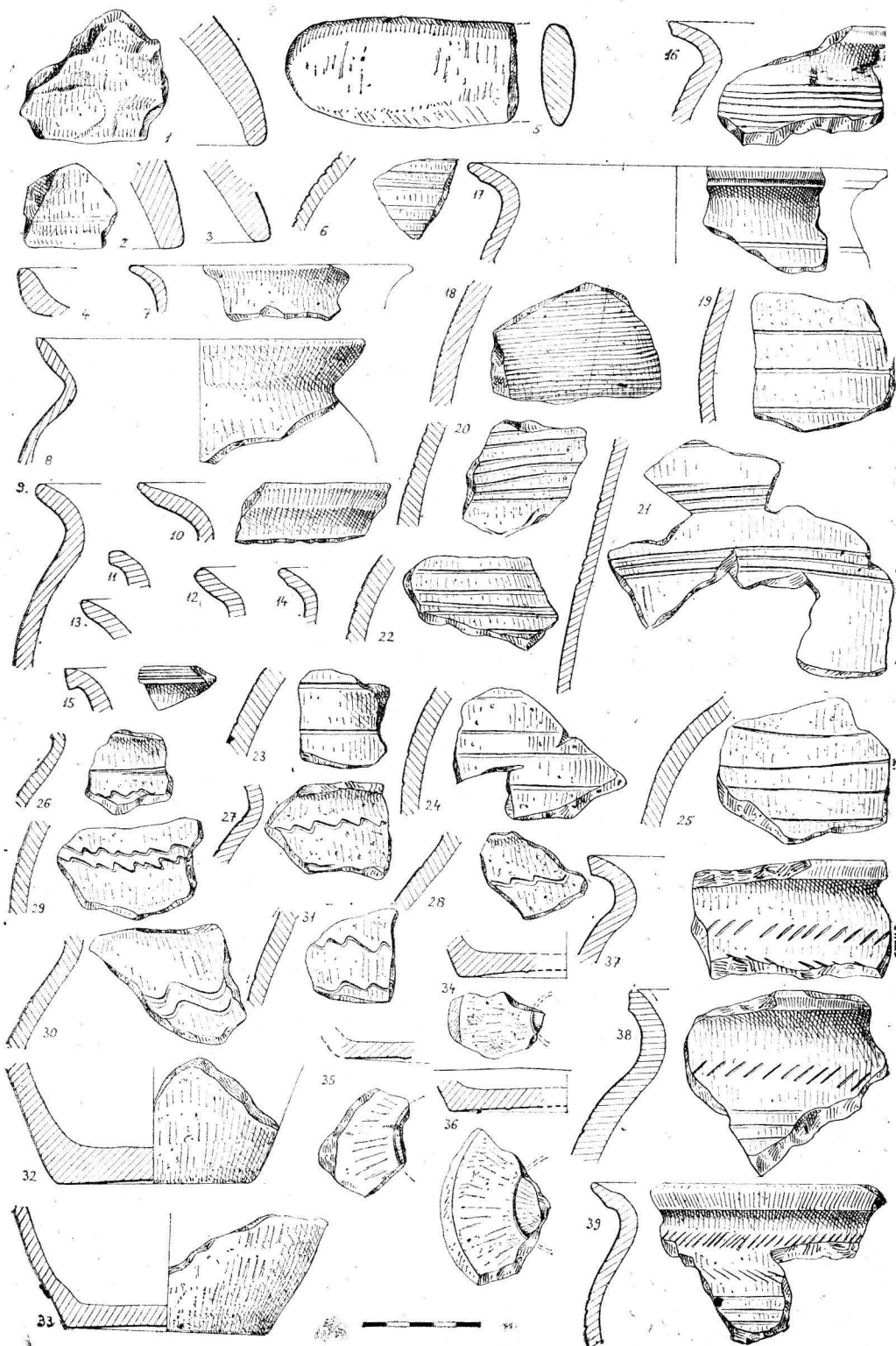

Fig. 10. Inventarul „Locuinței 13” de la Sarasău — „Zăpodie”.

fragmente de țesturi și tăvițe modelate cu mina dintr-o pastă de slabă calitate în care s-au folosit ca degresant cioburile pisate și nisipul cu bobul mare, arsă roșu-cărămiziu într-un cuptor ce ar putea fi identic cu cel în care s-a ars și ceramica modelată la roata înceată. Pereții de țesturi sînt masivi, groși de 1,8—2 cm, iar un fragment mai mare permite reconstituirea recipientului ca avînd diametrul gurii de 25—30 cm (fig. 10/1). Fragmentele de tăvițe, cu mărgini subțiate și rotunjite, nu prezintă particularități notabile (fig. 10/4).

Oalele-borcan au fost modelate la roata înceată dintr-o pastă relativ omogenă în care s-a folosit ca degresant foarte mult nisip cu bobul mare. Înainte de ardere, cele mai multe fragmente atestă acoperirea pereților cu un șlem impermeabilizant, depus ca urmare a cufundării vaselor uscate într-o baie de lut fin. Arderea a produs o gamă cromatică largă, de la brun-cenușiu pînă la roșu-gălbui, miezul pereților fiind de obicei incomplet ars, de culoare cenușie sau neagră. Uneori culoarea roșie a pereților se limitează în profunzime doar la grosimea stratului de șlem. Pereții fragmentelor de pe care a căzut acest strat de șlem sînt foarte aspri la pipăit, datorită ieșirii în relief a boabelor de nisip ale degresantului.

O varietate destul de mare se constată și în privința grosimii pereților oalelor, de obicei între 0,5 și 1 cm, valoare depășită doar la cîteva funduri masive (fig. 10/32). Cîteva fragmente provin de la două oale miniaturale, cu pereții groși de numai 0,3 cm (fig. 10/7—8).

Marea majoritate a oalelor-borcan modelate cu mina și descoperite în „casa 13” sînt de mărime medie, cu capacitatea în jurul a 2—3 l, ceea ce corespunde unei înălțimi de 15—20 cm și unor diametre exterioare ale fundurilor de 8—10 cm (fig. 10/33). Pe trei fragmente de funduri de oală, provenind de la recipiente diferite, apare în relief același „semn de olar” constînd dintr-un cerc, pare-se simplu (fig. 10/34—36). Cît privește formele, oalele-borcan par a fi fost mai degrabă scunde și cu gura largă, gîtul foarte slab marcat și buzele răsfîrînte spre exterior cu forme și profile variate: rotunjite simplu (fig. 10/9), înalte de 3 cm în formă de pîlnic (fig. 10/8) sau întărite cu o nervură exterioară (fig. 10/10, 14), sau scunde și tăiate drept, cu sau fără nervuri exterioare (fig. 10/11—15).

Acestei varietăți de forme îi corespunde — cam pe jumătate din numărul fragmentelor descoperite — un repertoriu decorativ constînd în principal din incizii orizontale distanțate sau dese, trasate uneori sub formă de fascicule (fig. 10/21). Pe trei oale se remarcă prezența acestor incizii orizontale sub unul sau două registre de linii scurte oblice practicate la limita superioară a umerilor respectivelor recipiente (fig. 10/37—39). Mult mai rar este decorul vălurit, constînd din linii simple în val prezentă pe fragmente provenind de la trei oale-borcan de dimensiuni mici (fig. 10/26—29), sau din fascicul de linii în val trasat cu pieptenul pe umărul unei singure oale-borcan de dimensiuni medii (fig. 10/30).

Încercînd să fie exhaustivă, prezentarea ceramicii descoperite în „casa 13” ține seama de extrema dificultate a stabilirii unei scări cronologice cu valori absolute, valabilă pentru complexele din așezarea medievală de pe „Zăpodia” Sarasăului și din punctele învecinate. Complexele de locuire — case de suprafață — conțin aproape exclusiv ceramică, iar cele cîteva piese de metal descoperite — cuțite, vîrfuri de săgeți etc. — nu permit nici ele datări mai strînse. Principal, fragmentele ceramice cu aspectul cel mai

„evoluat” din punctul de vedere al tehnicii de lucru, al formelor și al diversificării decorului, găsite în fiecare dintre complexe luate în parte, ar trebui să fixeze data mai mult sau mai puțin aproximativă a existenței respectivei locuințe, ținînd seama și de faptul că aceste locuințe nu au putut avea durată prea lungă în timp, probabil nu mai lungă decît viața unei generații. Dar chiar și la o asemenea judecată asupra inventarului, luînd în considerare rezervele îndreptățite privind metoda cronologic-tipologică în datarea ceramicii medievale timpurii despre care a fost deja vorba⁴⁶, ca și dificultatea folosirii analogiilor cu descoperiri din regiuni învecinate, lipsite la rîndul lor de contexte apte să permită datări strînse pe scara cronologică absolută⁴⁷, rezultatele nu pot atinge precizia necesară.

Cu tot aspectul ei „arhaic” și în pofida apropiierilor posibile cu locuința descoperită la Crăciunești, „casa 13” de la Sarasău- „Zăpodie” nu pare să facă parte dintre cele mai vechi locuințe ale acestei așezări. În alte locuințe s-au descoperit materiale cu caractere încă mai „arhaice” — de pildă fragmente de oale modelate cu mîna și decorate cu creștături pe buză⁴⁸, sau un procent mult mai ridicat al ceramicii modelate cu mîna — , în timp ce inventarul altor case de suprafață a oferit piese ce nu pot fi datate sub sec. XII—XIII, fiind vorba de oale modelate la roata perfecționată, manevrată foarte probabil cu piciorul⁴⁹.

Datarea mai strînsă a „casei 13” depinde deci în primul rînd de stabilirea scării cronologice interne, cu valoare relativă, a așezării din care face parte, așezare ce se compune din cîteva sute de locuințe cu durată limitată în timp⁵⁰. Aceasta rămîne o sarcină de viitor, posibilă după înmulțirea locuințelor descoperite și dezvelite integral. Oricum, judecînd după ansamblul pieselor descrise, credem că o datare mai coborîtă decît sec. IX va fi greu de acceptat, după cum nici pentru o datare ulterioară sec. XI nu există temeiuri.

Cele trei complexe de locuire maramureșană din mileniul I e.n. ce au făcut obiectul paginilor precedente și la care se adaugă rezultatele cercetărilor de la Călinești⁵¹ dovedesc că în bazinul izvoarelor Tisei nu s-au produs discontinuități ale habitatului, începînd din sec. III—IV și pînă în plin ev. mediu, în vremea în care documentele de cancelarie consemnează rețeaua densă a satelor maramureșene⁵². Evident că sub semnul întrebării rămîne valoarea demografică, dintr-o epocă sau alta, a acestui habitat continuu, problemă ce trebuie să stea în atenția cercetărilor viitoare.

Pe de altă parte, elemente importante ale civilizației caracteristice etapelor succesive care acoperă durata unui mileniu — printre care produ-

⁴⁶ Vezi mai sus p. 264 cu notele 32 și 33.

⁴⁷ Departajarea cronologică, în cuprinsul sec. VII—X, a așezărilor „slave” descoperite în bazinul superior al Tisei la vest de Maramureș (V. Gr. Kotigoroșko, *op. cit.*), se bazează pe analiza comparativă a inventarului ceramic.

⁴⁸ R. Popa, SCIV, 22, 1971, 4, p. 615.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 620 cu fig. 17a.

⁵⁰ Raportînd numărul locuințelor identificate pînă în prezent la suprafața așezării, reconstituim aproximativ pe temeiul descoperirilor de pe teren, rezultă prezența acestor sute de resturi de case care evident nu au putut fi contemporane, ele datorîndu-se refacerii succesive a construcțiilor pe locuri învecinate.

⁵¹ Vezi mai sus nota 3.

⁵² R. Popa, *Țara Maramureșului*, p. 65 și urm. și mai ales p. 120.

cerea și folosirea anumitor tipuri și categorii ceramice, sau tipurile de locuință care în Maramureș par a fi fost tot timpul doar de suprafață — s-au transmis în mod cert de la o etapă la alta.

Nu poate fi contestată pătrunderea în epoci diferite în bazinul izvoarelor Tisei a unor colectivități străine mediului original, de pildă afectarea zonei de către unul dintre valurile timpurii ale migrației slave. Este foarte probabil ca așezarea de la Crăciunești să reflecte tocmai acest moment, oferind explicații pentru toponimia de origine slavă pe care o întâlnim în Maramureș în izvoarele scrise din sec. XIV—XV⁵³. Dar în absența — cel puțin deocamdată — a necropolei acestei așezări⁵⁴ și ținând seama de asocierea la Crăciunești a celor trei categorii ceramice amintite, caracterul etnic omogen al așezării nu este în afara oricărei îndoieli. Și chiar dacă ar fi acolo vorba de o comunitate slavă, sosită în acest caz, foarte probabil, de la nord de Carpați prin pasul Tatarska, rămâne sub semnul întrebării dacă ea a zăbovit în bazinul izvoarelor Tisei doar câteva decenii, continuându-și ulterior migrația pe riu în jos, înspre Peninsula Balcanică, sau dacă s-a stabilit aici participând, alături de alte colectivități asemănătoare, la faza finală a etnogenezei românești.

Dar cea mai dificilă întrebare decurge din faptul că pe la 1300 documentele de cancelarie precizează Sarasăul drept sat românesc și chiar drept centru al uneia dintre structurile social-politice și teritoriale care compuneau marea obște românească a Țării Maramureșului, cu familie cnezială ce a deținut la începutul sec. XIV demnitatea voievodală în Maramureș⁵⁵.

Ținând seama de faptul că Maramureșul s-a aflat la aproape 150 km depărtare de hotarele nordice ale provinciei romane Dacia, situația permite două interpretări diferite și aparent divergente. În Maramureș procesul de romanizare s-a putut produce într-un ritm lent și pe o perioadă foarte îndelungată, prin impulsuri venite din aproape în aproape pe toată durata mileniului ce a precedat „explozia” în documentele de cancelarie a societății românești omogene⁵⁶, proces ce a putut desigur avea și momente de stagnare sau chiar de regres. A doua interpretare ține seama de posibilitatea ca la un moment dat, cel mai probabil în cursul sec. X, dacă fenomenul nu cumva s-a repetat în mai multe rînduri, să se fi produs o „centrifugare” a colectivităților daco-romane și apoi românești din zonele centrale ale Transilvaniei spre marginile ei mai adăpostite, ca urmare a unor epoci de presiuni militare și politice care periclitau însăși ființa acestor colectivități. La stadiul actual al cercetărilor și al informației de care dispunem, ambele interpretări trebuie supuse în continuare unui examen metodic, fără a considera exclusă împletirea acestor două căi ce au dus la definitivarea înainte de 1300 a cadrului istoric al „Țării” românești a Maramureșului.

⁵³ *Ibidem*, p. 22—23 și 44.

⁵⁴ Pentru eventualitatea ca disproporția dintre marele număr al așezărilor slave vechi descoperite și numărul mic al necropolelor contemporane să se datoreze unor înmormintări plasate deasupra solului, vezi Helena Zoll-Adamikowa, *Archaeologia Polona*, 21—22, 1983, p. 223 și urm.

⁵⁵ R. Popa, *Țara Maramureșului*, p. 99—101 și 164.

⁵⁶ Dintre cca 100 așezări atestate în Maramureș în sec. XIV, 84 sînt precizate de documente ca fiind românești, 7 sînt așezări de „oaspeți regali” întemciate cu începere din ultimul deceniu al sec. XIII, iar 5 sînt așezări rutene întemciate de acest ultim și tirziu val al migrației slave, care în Maramureș a atins apogeul în sec. XV; R. Popa, *Țara Maramureșului*, p. 118—121.

ARCHÄOLOGISCHE ZEUGNISSE AUS MARAMUREȘ AUS DEM I. JAHRTAUSEND u.Z.

ZUSAMMENFASSUNG

Die in Maramureș und zwar in den am Oberlauf der Tisa liegenden Ortschaften Sarasău (Mun. Sighetul Marmăției) und Crăciunești (Gem. Bocicoiul Mare) durchgeführten archäologische Grabungen, führten zur Entdeckung wichtiger Siedlungsspuren aus der Mitte und zweiten Hälfte des I. Jahrtausends.

In Sarasău, Fundstelle „Zăpodie“, am linken Sarasăutal, ungefähr 1,5 km von dessen Mündung in der Tisa gelegen, wurde, neben wichtigen Oberflächenwohnungen aus dem IX.—XIII. Jh. u.Z., auch eine Oberflächenwohnung mit scheibengedrehte, rauhe, braun-graue Keramik, dann ebenfalls scheibengedrehte aber graue sehr feine Keramik und schließlich noch Bruchstücke von Krausengefäßen gefunden. Zwei Schleifsteine und eine weißgrüne, spiralverzierte Glasperle ergänzen das Inventar.

Gegenstücke im jungkaiserzeitlichen Horizont von Medieșul Aurit aber auch in der frühvölkerwanderungszeitlichen Dobrodzien-gruppe sichern eine chronologische Einordnung in der zweiten Hälfte des IV. und möglicherweise, auch am Anfang des V. Jhs. u.Z.

In Crăciunești, Fundstelle „Mohelka“, ungefähr 500 m vom linken Tisa-ufer gelegen, wurden zwei, mehr oder wenig eingetiefte Wohnungen aufgedeckt. Das Inventar setzt sich vorwiegend aus Keramikbruchstücken zusammen. Daneben sei noch eine, durch Einstiche verzierte Spinnwirtel, zwei Glas (becher?) — bruchstücke und ein Schlageisen erwähnt. Im Keramikmaterial ist, neben der grauen, feinen scheibengedrehten Keramik (1—2%) oder auf dem langsamen Rad hergestellten Keramik (3%), die handgemachte Keramik absolut vorherrschend (95%). In dieser Gattung kommen neben manche mit Randkerben verzierten Topfbruchstücken, auch Pfannen vor. Das in Crăciunești gefundene Keramikmaterial sichert eine mögliche Datierung in der zweiten Hälfte des VII. Jhs. Vom ethnischen Standpunkt betrachtet, könnte sich dieser Siedlungshorizont als ein Echo der spätslawischen Einwanderung im Karpatenbecken aufweisen.

Der letzte Siedlungshorizont auf dem hier kurz eingegangen werden soll wurde in Sarasău, Fundstelle „Zăpodie“ festgestellt. Unter den hier 35 aufgedeckten Oberflächenwohnungen hebt sich die Wohnung 13 durch ihre handgearbeitete Keramik (Töpfe aber auch Pfannen) und vor allem durch die auf dem langsamen Rad hergestellte Keramik hervor. Besonders diese letzte Keramikgattung spricht, möglicherweise, für eine chronologische Einordnung in der Zeitspanne zwischen dem IX. und XI. Jh. Es bleibt eine Aufgabe der zukünftigen Forschung diese chronologisch verschiedenen Siedlungshorizonte genauer zu deuten und zu ergänzen.

VERZEICHNIS DER ABBILDUNGEN

Abb. 1. Die im Quellengebiet der Tisa gelegenen, hier behandelten Siedlungen.

Abb. 2. Grabungsplan von Sarasău — „Zăpodie“ (Stand 1971).

Abb. 3. Die Wohnung aus IV. — V. Jh. von Sarasău — „Zăpodie”.

Abb. 4. Inventar der Wohnung des IV. — V. Jhs. von Sarasău — „Zăpodie”.

Abb. 5. Suchgrabung aus dem Jahre 1972 von Crăciunești — „Mohelka”.

Abb. 6. Wohnung Nr. 1 von Crăciunești — „Mohelka”: 1 offener Herd; 2. eine durch Kohle und gebrannte Erde pigmentierte Schicht; 3. Bruchstück eines auf dem langsamen Rad hergestellten Topfes; 4 Bruchstück eines handgearbeiteten Topfes; 5 gebrannte Steine; 6 handgearbeitete Keramikbruchstücke.

Abb. 7. Wohnung Nr. 2 von Crăciunești — „Mohelka”. 1 die Grube mit Kohlenbruchstücke, gebrannte Steine und Keramik; 2 die wahrscheinlichen Grenzen des Bauwerkes; 3 anstehender Boden 4 braun-lehmige Schicht; 5 schwarze Schicht mit viel Kohle und Keramikbruchstücken; 6 Inhalt der Grube mit Kohle, gebrannte Steine und Keramik; 7 Humusschicht 8 Kohlenschicht.

Abb. 8. Funde aus der Siedlung von Crăciunești — „Mohelka”.

Abb. 9. Wohnung Nr. 13 von Sarasău — „Zăpodie”: 1 gebrannte Steine; 2 anstehender Boden; 3 braun-lehmige Schicht; 4 schwarz-braune Schicht mit spärlichen Keramikbruchstücken; 5 grau-schwarze Schicht mit viel Keramik; 6 Inhalt der Grube mit viel Kohle, gebrannte Steine und zahlreiche Keramikbruchstücke.

Abb. 10. Inventar der Wohnung Nr. 13 von Sarasău — „Zăpodie”.